

تفاوت‌های اساسی بیمه اختیاری و اجباری

شناخت تفاوت‌های بیمه اجباری و اختیاری، از حق بیمه تا خدمات، مسیر برنامه‌ریزی هوشمندانه برای آینده رفاهی افراد را هموار می‌سازد

ایران در مسیر توسعه نظام تأمین اجتماعی، تجربه‌ای چند دهه‌ای دارد و امروز این نظام به یکی از ارکان اصلی رفاه خانواده‌ها تبدیل شده است. تأمین اجتماعی، بازنشستگی و بیمه‌های درمانی، نه تنها بخش جدایی‌ناپذیر زندگی خانوارها به شمار می‌روند، بلکه شاخصی برای ثبات اقتصادی و آرامش روانی افراد محسوب می‌شوند. در گذشته‌ای نه چندان دور، بیشتر خانواده‌ها حتی درکی از خدمات تأمین اجتماعی نداشتند و تصویری از اهمیت آن در ذهنشان وجود نداشت، اما تغییرات عمیق اقتصادی، تحولات بازار کار و پیچیدگی روابط میان کارگر و کارفرما ضرورت بیمه اجتماعی را برجسته کرده است. در این میان، بیمه اختیاری نقش ویژه‌ای دارد. این نوع بیمه که طبق بند «ب» ماده ۴ قانون تأمین اجتماعی اجرا می‌شود، برخلاف بیمه اجباری نیازی به احراز اشتغال ندارد و متقاضی می‌تواند داوطلبانه آن را انتخاب کند. بیمه اختیاری، مسیر ادامه سابقه بیمه‌ای افرادی را فراهم می‌کند که پیش‌تر تحت پوشش سازمان تأمین اجتماعی بوده‌اند و اکنون قصد دارند شرایط بازنشستگی خود را تکمیل کنند. در مقابل، بیمه اجباری مشمولانی دارد که طبق ماده ۱۴۸ قانون کار، کارفرما موظف به بیمه کردن آن‌هاست و فرد نقشی در انتخاب یا نحوه پرداخت حق بیمه ندارد. این نوع بیمه، فرصتی طلایی برای کسانی است که شغل مشخص یا کارفرما ندارند تا با تصمیم شخصی، امنیت مالی و رفاهی خود و خانواده را تضمین کنند. بیمه اختیاری پلی است میان گذشته بیمه‌ای افراد و آینده‌ای مطمئن؛ جایی که اراده شخص، نقش اصلی را در ایجاد پشتوانه اجتماعی ایفا می‌کند و هر فرد می‌تواند مسیر مستقلی برای تأمین آینده خود بسازد.

محمدحسین قشقای

کارشناس تأمین اجتماعی

شرایط پذیرش بیمه اختیاری

کسانی که بخواهند این نوع بیمه را انتخاب کنند می‌بایست دارای شرایط زیر باشند:

الف- شرط سنی: متقاضی باید حداقل ۱۸ سال سن و حداکثر ۵۰ سال سن داشته باشد. اگر سن او بیش از ۵۰ سال باشد، به ازای هر سال افزایش سن باید دارای سابقه باشد. یعنی اگر ۵۵ سال سن دارد، باید ۵ سال سابقه قبلی داشته باشد.

ب- سابقه: متقاضی بیمه اختیاری باید حداقل ۳۰ روز سابقه قبلی داشته باشد تا بتواند از این بیمه استفاده کند.

فرق بیمه اجباری و بیمه اختیاری چیست؟

قانون تأمین اجتماعی به سبب جامعیت و فراگیری خود، از قوانین عام و بنیادین کشور به‌شمار می‌رود و ظرفیت آن را دارد که تمامی گروه‌های اجتماعی و احاد جامعه را زیر

چتر حمایت‌های بیمه‌ای قرار دهد. این قانون هیچ مانعی برای بهره‌مندی افراد ایجاد نکرده و هر کسی، فارغ از وضعیت شغلی یا اجتماعی خود، می‌تواند با پرداخت حق بیمه، از خدمات سازمان بهره‌مند شود. به همین دلیل، تأمین اجتماعی نه تنها به‌عنوان یک ابزار رفاه اجتماعی، بلکه به‌سان چارچوبی انعطاف‌پذیر برای پاسخ به نیازهای متنوع افراد عمل می‌کند.

بیمه‌شدگان این سازمان طیف گسترده‌ای دارند؛ از کارگران و رانندگان گرفته تا زنان خانه‌دار، دانشجویان، کارفرمایان و صاحبان حرف و مشاغل آزاد. با این حال، به‌طور کلی می‌توان بیمه‌شدگان را به دو دسته اصلی تقسیم کرد: بیمه‌شدگان اجباری و بیمه‌شدگان خویش‌فرما که خود به بیمه اختیاری و بیمه صاحبان حرف و مشاغل آزاد تقسیم می‌شوند. هر یک از این بیمه‌ها، با وجود اشتراک در برخی شرایط، تفاوت‌های اساسی دارند که تأثیر مستقیمی بر حق بیمه، خدمات ارائه‌شده و نحوه ایجاد سابقه بیمه‌ای دارند. شناخت دقیق این تفاوت‌ها، گام نخست در بهره‌مندی هوشمندانه

از ظرفیت‌های تأمین اجتماعی است و راه را برای برنامه‌ریزی مؤثر برای آینده رفاهی افراد هموار می‌کند. تفاوت‌های بیمه اجباری کارگران مشمول ماده ۱۴۸ قانون کار با بیمه‌شدگان اختیاری مشمول ماده ۴ قانون تأمین اجتماعی عبارتند از:

۱. بیمه بیکاری یکی از خدمات بنیادین بیمه اجباری است، اما در بیمه اختیاری چنین خدمتی پیش‌بینی نشده است.

۲. میزان حق بیمه در بیمه اجباری ۳۰ درصد تعیین شده، در حالی که در بیمه اختیاری این رقم ۲۷ درصد است؛ چرا که سهم ۳ درصد مربوط به بیمه بیکاری در بیمه اختیاری کسر نمی‌شود.

۳. بیمه اجباری الزام قانونی دارد و مشمولان ناگزیر به پوشش بیمه‌ای هستند، اما بیمه اختیاری، انتخابی داوطلبانه است و فرد شخصاً اقدام به خرید آن می‌کند.

۴. در بیمه اجباری، قراردادی میان سازمان و بیمه‌شده منعقد نمی‌شود، اما بیمه اختیاری بر پایه قرارداد و توافق میان طرفین شکل می‌گیرد.

۵. در بیمه اجباری، پرداخت حق بیمه میان کارگر و کارفرما تقسیم می‌شود؛ حال آن که در بیمه اختیاری، کل مبلغ حق بیمه بر عهده شخص متقاضی است.

۶. در بیمه اجباری، عدم پرداخت حق بیمه در موعد مقرر منجر به عدم ایجاد سابقه بیمه‌ای می‌شود؛ اما در بیمه اجباری، اثبات رابطه کاری برای ایجاد سابقه کافی است و حتی در صورت کوتاهی کارفرما، بیمه‌شده می‌تواند برای احقاق حق خود به مراجع ذی‌ربط مراجعه کند.

۷. با توجه به فقدان کارفرما در بیمه اختیاری، برخی خدمات مانند غرامت دستمزد ایام بیماری و مقرری بیمه بیکاری ارائه نمی‌شود، در حالی که در بیمه اجباری، تمامی خدمات سازمان به بیمه‌شده تعلق می‌گیرد.

۸. در بیمه اجباری، مبنای کسر حق بیمه، دستمزد واقعی کارگر است، اما در بیمه اختیاری، دستمزد مبنای کسر حق بیمه بر اساس سن و سابقه متقاضی تعیین و به توافق طرفین می‌رسد.

۹. شرط استفاده از بیمه اختیاری، داشتن حداقل ۳۰ روز سابقه در سازمان تأمین اجتماعی است، در حالی که

بیمه اجباری به سابقه قبلی نیاز ندارد.

۱۰. در بیمه اختیاری، شرط سنی برای بیمه‌شده وجود دارد؛ متقاضی باید بین ۱۸ تا ۵۰ سال باشد و در صورت تجاوز از ۵۰ سال، به همان میزان سابقه بیمه‌ای نیاز دارد. برای نمونه، فرد ۵۲ ساله باید حداقل دو سال سابقه قبلی داشته باشد تا مشمول بیمه اختیاری گردد. در بیمه اجباری، سن اهمیتی ندارد و تنها رابطه کارگری و کارفرمایی، مشمولیت را تعیین می‌کند. لازم به ذکر است قانون کار مصوب ۱۳۶۹، حداقل سن ورود به کار را ۱۵ سال مقرر کرده و استخدام افراد کمتر از این سن ممنوع و مستلزم جریمه برای کارفرماست.

*تکته: کلیه خدمات سازمان تأمین اجتماعی، به جز مواردی که مستلزم حضور کارفرما و کارگاه است، برای بیمه‌شدگان اختیاری فراهم است. این خدمات شامل مستمری بازنشستگی، مستمری از کارافتادگی کلی، مستمری بازماندگان، کمک هزینه ازدواج و کفن و دفن و همچنین خدمات درمانی گسترده می‌شود و نقش اساسی در تضمین رفاه و امنیت بیمه‌شدگان ایفا می‌کند.

پرسش‌های مخاطبان

● **۱- همسرم بیمه‌شده سازمان تأمین اجتماعی و دارای ۲۵ سال سابقه است. آیا در صورتی که اقدام به بازخرید کند، می‌تواند پنج سال باقی‌مانده را خودشان حق بیمه واریز کنند تا بازنشسته شوند؟**
پاسخ: در صورتی که بیمه‌شده اشتغالی نداشته و به‌عنوان کارگر حق بیمه پرداخت نکند، امکان بیمه خویش‌فرما برای او وجود دارد. بیمه خویش‌فرما در صندوق تأمین اجتماعی به‌دو نوع تقسیم می‌شود: بیمه اختیاری و بیمه صاحبان حرف و مشاغل آزاد. بیمه‌شده می‌تواند با توجه به شرایط و ترجیح خود، یکی از این دو گزینه را برای ادامه پرداخت حق بیمه و تکمیل سابقه بیمه انتخاب کند. این موضوع این امکان را فراهم می‌آورد که فرد بدون نیاز به اشتغال رسمی، سوابق بیمه خود را تکمیل کند و مسیر بازنشستگی را پیگیری نماید.

● **۲- کارفرما هستم. با کارگر توافق کرده‌ام که او بیمه نشود و حق بیمه به صورت مستقیم به او پرداخت شود تا خود را بیمه اختیاری کند. آیا چنین اقدامی قانونی است؟**
پاسخ: خیر، پرداخت حق بیمه به جای سازمان تأمین اجتماعی به شخص کارگر غیرقانونی است. حق بیمه جزو کسورات و مطالبات قانونی سازمان محسوب شده و صرفاً باید به خودسازمان پرداخت شود. این اقدام نه تنها مغایر با قانون است، بلکه موجب ساقط نشدن تعهدات کارفرما در قبال بیمه کارگر می‌شود. از نظر قانون، کارگر نیز نمی‌تواند از حق بیمه قانونی خود صرف‌نظر کند؛ بنابراین بیمه مشمولان قانون کار در هر شرایطی الزامی و واجب است و توافقات میان کارفرما و کارگر مبنی بر پرداخت حق بیمه به صورت مستقیم به کارگر هیچ ارزش قانونی ندارد.

● **۳- خانمی مجرد هستم. آیا می‌توانم خود را بیمه اختیاری کنم و سپس مادرم را تحت کفالت خود قرار دهم؟ (مادرم در حال حاضر ۷۰ سال سن دارد)**
پاسخ: بله، امکان بیمه اختیاری برای شما فراهم است و شما می‌توانید مادرتان را تحت کفالت خود قرار دهید، مشروط بر آنکه او واجد شرایط قانونی کفالت باشد. شرایط کفالت شامل مواردی است که فرد بالای ۵۵ سال سن داشته باشد، یا از کارافتاده کلی باشد، تمکن مالی نداشته و هیچ نوع مستمری دریافت نکند. در این صورت، بیمه‌گذار می‌تواند علاوه بر خود، والدین واجد شرایط خود را نیز تحت پوشش بیمه قرار دهد و از مزایای قانونی تأمین اجتماعی بهره‌مند سازد.

تغییر باید با رعایت مجوزهای قانونی انجام شود.

● **آیا فرمول محاسبه مستمری بازنشستگی با تغییرات برنامه هفتم توسعه دچار تحول شده است؟**

خیر، فرمول محاسبه مستمری بازنشستگی تغییر نکرده و تنها سنوات لازم برای بازنشستگی افزایش یافته است. بدین ترتیب بیمه‌شدگان اختیاری می‌توانند با شناخت دقیق این شرایط، برنامه‌ریزی مطمئن برای آینده رفاهی خود داشته باشند.

● **فرمول محاسبه مستمری بیمه‌شدگان اختیاری چگونه است؟**

بله، بر اساس استفسار به قانون اصلاح تبصره ماده (۱۴) قانون بازنشستگی عبارت است از میانگین دستمزد دو سال پایانی اشتغال ضرب در سنوات پرداخت حق بیمه تقسیم بر سی (۳۰). این فرمول شامل بیمه‌شدگان اختیاری نیز می‌شود و پایه‌ای استوار برای تعیین میزان مستمری فراهم می‌آورد.

● **آیا دوران سربازی و خدمت داوطلبانه در جبهه برای بیمه اختیاری هم احتساب می‌شود؟**

بله، بر اساس استفسار به قانون اصلاح تبصره ماده (۱۴) قانون کار، کلیه مشمولان قانون تأمین اجتماعی که تحت هر شرایطی حق بیمه پرداخت کرده باشند، از احتساب دوران سربازی و خدمت داوطلبانه بهره‌مند می‌شوند. بدین ترتیب سابقه خدمت نظامی و داوطلبانه نیز می‌تواند در محاسبه مستمری بازنشستگی بیمه‌شدگان اختیاری لحاظ گردد.

پرسش‌های کلی

● **دستمزد مبنای کسر حق بیمه در بیمه‌های اختیاری چگونه تعیین می‌شود؟**

دستمزد مبنای کسر حق بیمه در بیمه‌های اختیاری بر اساس توافق میان سازمان تأمین اجتماعی و متقاضی تعیین می‌شود. این دستمزد نباید از حداقل حقوق سال مربوط کمتر باشد و از هفت برابر آن نیز تجاوز نکند. تعیین میزان دقیق دستمزد با توجه به سن و سابقه بیمه‌ای متقاضی صورت می‌گیرد تا امکان محاسبه صحیح حق بیمه و ایجاد سابقه بیمه‌ای مناسب فراهم شود.

● **حداقل دستمزد مبنای کسر حق بیمه برای متقاضیان بیمه اختیاری چقدر است؟**

حداقل دستمزد پذیرفته شده در بیمه اختیاری، یک و دو دهم (۲/۱) برابر حداقل حقوق سال مربوطه است. برای سال جاری، با توجه به مصوبه شورای عالی کار که حداقل حقوق ماهانه را ۱۰ میلیون و ۴۰۰ هزار تومان تعیین کرده است، دستمزد مبنای کسر حق بیمه در بیمه اختیاری با احتساب افزایش ۲۰ درصد، معادل ۱۲ میلیون و ۴۸۰ هزار تومان خواهد بود. این رقم حداقل مرزی است که برای شروع و استمرار بیمه اختیاری لحاظ می‌شود.

● **آیا پذیرش بیمه اختیاری نیازمند ارائه مدارک اشتغال است؟**

در بیمه اختیاری، خوداظهاری متقاضی درباره حرفه و شغل خود برای سازمان کفایت می‌کند و سازمان هیچگونه تجسسی در این زمینه به عمل نمی‌آورد. بدین ترتیب فرایند ثبت نام ساده